

Det saknades inte saklig grund för en sådan verklighetsuppfattning. På hösten 1948 i samband med förberedelserna för det begynnande västliga militära samarbetet, som några månader senare materialiserades i form av Atlantpakten, utgick det ett allmänt påbud från Moskva till de västeuropeiska kommunistpartierna om att i händelse av en krigisk konflikt mellan öst och väst skulle de arbetande massorna i västeuropa ställa sig på den Röda arméns sida. Uttalanden och resolutioner i denna riktning gjordes också under de följande månaderna av företrädare för de västeuropeiska kommunistpartierna, inklusive de svenska.

MISSTAG OCH RÄTTSÖVERGREPP

Detta betydde, med den färskna erfarenheten från andra världskrigets quislingar och kollaboratörer, att de västeuropeiska kommunisterna i ett krigsläge måste anses vara beredda att begå landsförräderi. Denna erfarenhet kom att få en varaktig och avgörande inverkan på synsättet när det gällde att skydda den egna statens intressen, och detta gällde också för Sverige. Vårt land valde att förhålla sig neutralt i konflikten mellan öst och väst, i syfte att vara neutralt i krig. Denna verklighetsbild av kommunisters agerande och strävanden kom att befästas och bekräftas av senare händelser, upproren i Östtyskland 1953 och i Ungern 1956,

samt av interventionen i Tjeckoslovakien 1968.

Under det kalla kriget begicks det säkert misstag och förekom godtyckliga beslut från svenska myndigheters och sannolikt också från enskilda företags sida vid övervakningen av oliktankande. Det förekom förmodligen andra rättsövergrepp än det välkända Leanderfallet; de övervakande hade troligen i vissa fall en dimmig uppfattning om olika vänstergruppers åsikter och inställning till Sovjet på 1970-talet. Kanske fanns det dessutom fler spioner och infiltratörer från öst i Sverige än vad som någonsin avslöjades.

Det är ändå samtidigt min bestämda uppfattning att man inte kan historiskt förklara de svenska statsmakternas agerande under det kalla kriget gentemot medlemmar i olika kommunistiskt orienterade grupperingar utan att sätta in detta med de ovan nämnda förhållandena som bakgrund. Vid en kartläggning av övervakningen av svenska medborgare via IB, säkerhetspolisen och andra organ blir det därför nödvändigt att också klargöra det politiska och mentala klimat som rådde vid denna tid. Utan insikt härom blir agerandet vid övervakningen bara hänsynslöst, brutalt och närmast obegripligt.

HISTORISK BAKGRUND VIKTIG

Det finns en uppenbar risk att den nu aktuella diskussionen tappar bort denna historiska bakgrund, att inte

minst de unga som inte har några personliga minnen av den tidiga delen av det kalla kriget inte ges möjlighet att förstå skeendet. En undersökning, som begränsas till att omfatta enbart själva övervakningen utan hänsynstagande till bakgrunden, riskerar att bli sakligt missvisande. Dessutom bör hela den svenska utrikespolitiken under det kalla kriget bli föremål för forskning, där i princip alla källor fram till murens fall skall bli tillgängliga för forskning.

Det var ett kallt krig och Sverige var också indraget i detta vare sig vi ville eller inte. Och krig medför alltid förluster i olika avseenden. Viktigare än att betala ut eventuella skadestånd är att människor som blivit orättfärdigt misstänkta får möjlighet att ta reda på vad de misstänkts för och tillfälle att rentvå sitt namn och rykte. Det är därför bra att dessa dunkla partier av vår moderna historia nu kan komma att bli klarlagda genom den kommission som nu skall börja arbeta i Sverige.

Jan-Olof Sundell (jan-olof.sundell@juridicum.su.se) är docent i rätts historia vid Stockholms universitet.

Tidigare artiklar om kommunismen: "Av frukterna känner man trädet" (2/99) av Mats Johansson, "Välkommen till ett folk mord nära dig" (3/99) av Andres Küng.

företagare, fler kapitalister?

När det kommer till politikens roll i sammanhanget handlar det mest om "starta eget"-bidrag och liknande stöd som skall administreras av offentliga myndigheter. Staten skall alltså med hjälp av skattemedel agera riskkapitalist.

Om de politiska beslutsfattarna är informerade om vilken typ av branscher som kommer att utvecklas väl i framtiden, kunniga om små-

Staten som riskkapitalist

av Fredrik Bergström

SVENSK EKONOMI har starka inslag av politisk styrning. Det är väl känt. Samtidigt säger sig de flesta politiker vara vän av företagsamhet, särskilt småföretagande. Sedan några år tillbaka har det blivit allt viktigare

att lyfta fram småföretagens betydelse för den ekonomiska utvecklingen. I linje med det argumenterar nu samtliga partier (t o m de före detta kommunisterna) dessutom för ett större inslag av marknadsekonomi.

Men hur vill man få fram fler

företagandets villkor och intresserade av att utforma en näringspolitik som leder till en långsiktigt god ekonomisk utveckling, det vill säga kompetenta näringspolitiska beslutsfattare, då torde den svenska modellen vara framgångsrik. Den fråga som måste ställas är alltså om de offentliga beslutsfattarna har de egenskaperna?

ATT GÖRA RÄTT INVESTERINGAR

Totalt beviljas ca 10 miljarder kr i direkta näringspolitiska stöd till svenska företag, och några av dessa stödmiljarder letar sig fram till nya företag och mindre företag som vill expandera. Denna typ av politik omfattas dock av alla centralplaneringens problem. Eftersom stöden delas ut enligt vissa kriterier påverkas företagens val av investeringar och var man skall investera. Om subventionen är tillräckligt stor kan företagare välja att investera i maskiner och på platser som de inte skulle välja om de enbart såg till det rent affärs-mässiga. Det vill säga, politiken styr in företagen i verksamheter som mer eller mindre medvetet har prioriterats från centralt håll. Skattefinansieringen av stöden innebär också att olika verksamheter missgynnas.

Den fråga som då inställer sig är om man centralt vet vilka verksamheter det i ett samhällsekonomiskt perspektiv är bäst att stödja? Vidare kan man fråga sig om myndigheterna är medvetna om vilka företag och branscher som missgynnas, dels p g a skattefinansieringen av stöden, dels p g a att stöden tenderar att snedvrider konkurrensen.

Mycket talar för att så inte är fallet. Ovissheten om framtiden gör alla typer av icke-generell och styrande politik problematisk och risken för felsatsningar överhängande. Därutöver fördelas stöden via en politisk beslutsprocess, vilket innebär att var de till sist hamnar bestäms mer av vilket inflytande olika intressegrupper har, än av vilka projekt det vore önskvärt att stödja i ett samhällsekonomiskt perspektiv.

RISKKAPITALISTERNAS ROLL

Till denna problematik kan läggas att arbetet med att utveckla företag är en komplicerad uppgift. Företagsstöd delas ut av tjänstemän som i de flesta fall har mycket begränsad erfarenhet av marknadens villkor och vad som gäller för att företag skall utvecklas på ett bra sätt. Två nyligen publicerade studier illustrerar tydligt betydelsen av att de som satsar på företag har rätt kompetens.

Forskaren Anders Isaksson vid Handelshögskolan i Umeå har undersökt ett stort antal företag som samarbetat med privata "venture capitalists", det vill säga privata finansierare som tar sig an intressanta företag och försöker att hjälpa till både finansiellt och med kompetens. Resultaten från studien visar att denna typ av privata "företagsstöd" är framgångsrika.

En liknande studie som jag själv genomfört, men som istället fokuserat på effekterna av statliga regionalpolitiska företagsstöd, ger det motsatta resultatet.

Det vill säga: god användning av kapital kräver annan utformning och en annan kompetens än den som återfinns hos politiker och offentliga myndigheter. Förklaringen är enkel; de privata finansierarna investerar sina egna pengar och har därmed starkare incitament att tillse att de används på bästa sätt. Dessutom har de ackumulerat erfarenheter och kunskaper som är av största betydelse för framgångsrik företagsutveckling.

TREDJE VÄGEN

Trots de många problem som är förknippade med statliga företagsstöd till småföretag fortsätter denna typ av politik att vara populär, inte minst inom EU. Orsaken torde vara den gamla vanliga devisen – man blir populärare av att dela ut pengar. Genom att t ex införa småföretagsstöd kan politikerna på ett enkelt sätt försöka vinna röster genom att visa att de är småföretagens vänner. Problemet är bara att politiken är ineffektiv.

Hur borde istället politiken utformas? Tony Blair och Gerhard Schröder har i manifestet *The third way* från juni i år uttryckt det väl:

"The ability of national governments to fine-tune the economy in order to secure growth and jobs has been exaggerated. The importance of individual and business enterprise to the creation of wealth has been undervalued. The weaknesses of

markets have been overstated and their strengths underestimated."

Det vill säga, selektiv och av staten styrd näringspolitik är inte en framkomlig väg. Istället bör näringspolitiken utformas så att goda förutsättningar skapas för potentiella och etablerade företagare att utvecklas.

"Det vill säga: god användning av kapital kräver annan utformning och en annan kompetens än den som återfinns hos politiker och offentliga myndigheter."

PRODUKTER
SOM
ATTRAHERAR

Vad innebär detta konkret? När det gäller småföretag handlar det bland annat om att förbättra förutsättningarna att bli företagare. En väl fungerande marknadsekonomi kan beskrivas som en experimentell process där nya och

existerande företag i hård konkurrens om konsumenternas efterfrågan ständigt testar nya produkter och nya sätt att producera. En del lyckas, andra inte. Eftersom företagen vet föga om efterfrågan i framtiden är det viktigt att möjligheterna att testa nya idéer är goda. Inte bara ekonomiskt och politiskt, utan också mentalt. Ju fler försök som genomförs, desto större är sannolikheten att det kommer fram varor och tjänster som attraherar konsumenterna. För att öka antalet försök måste alla typer av hinder som försvårar för företag att erbjuda nya produkter minimeras.

I Sverige är ett mycket påtagligt

hinder de höga inkomstskatterna som gör det svårt att ackumulera det privata riskkapital som behövs för att starta ett företag. Därmed är det många personer som bär på mer eller mindre bra idéer men som aldrig ges möjligheten att testa dem. Sannolikheten att det uppstår nya IKEA eller snabbväxande dataföretag blir mindre. Den nuvarande beskattningen gör det också oförmånligt för de personer som inte vill driva företag själva, men som istället vill investera i företag som de tror kan ha framtiden för sig.

I Sverige har vi under ett antal decennier byggt upp en ekonomi

som i mycket stor utsträckning påverkas av politiska beslut, en form av ekonomi som det på senare år har blivit allt tydligare inte längre lyckas skapa långsiktigt ekonomiskt välstånd. För att vända utvecklingen krävs att svensk ekonomi utvecklas från en politiskt dirigerad ekonomi till en marknadsekonomi där individer och företag i större utsträckning själva får utnyttja sina kunskaper och resurser för att förverkliga sina idéer.

Fredrik Bergström (fredrik.bergstrom@hui.se) är ekonomie doktor och forskare på Handelns Utredningsinstitut.

bakom denna sorts politik. T ex verkar det vanligt att tro att ekonomisk frihet förvisso bidrar till välstånd, men att den också – i enlighet med marxistisk exploateringslära – orsakar en ojämlig inkomstfördelning. Det senare motiverar då, i vissas ögon, olika inskränkningar i möjligheterna att fritt köpa och sälja, samt en hög grad av omfördelning av inkomster.

Men forskning som jag har utfört visar att denna föreställning är felaktig. I stället medverkar ekonomisk frihet inte bara till allmänt ökat välstånd för både rika och fattiga, utan också – under vissa villkor – till att förbättra låginkomsttagarnas ekonomiska situation *mer än* höginkomsttagarnas. Med andra ord kan ekonomisk frihet medföra ökad inkomstjämlighet – liksom ekonomisk ofrihet, inte minst i form av protektionism och hinder för kapitalrörelser, kan orsaka både sänkt välstånd och försämrad jämlighet. Implikationerna för vilken inriktning den ekonomiska politiken bör ha torde vara stora.

POSITIV ELLER
NEGATIV RELATION?

Logiken i resonemanget ser ut så här: vi börjar med en viss ekonomisk fri-

Adam Smiths glömda sanning – Ekonomisk frihet ger välstånd *och* jämlighet av Niclas Berggren

REDAN ADAM SMITH kritiserade inskränkningar i människors möjligheter att fritt byta varor och tjänster med varandra. Argumentet var att folk i allmänhet skulle få det bättre om de kunde handla med vemhelst som var intresserad av att göra en god affär. Numera är det välbelagt att ekonomisk frihet ger upphov till ökat välstånd, vilket knappast är förvånande, då människor anstränger sig mer när de fritt får sälja och köpa och när de får behålla frukterna av sitt arbete. Västerlandets rikedom är, enligt ledande ekonom-historiker, till stor del ett resultat av att säkra privata äganderätter och en marknadsliberal politik under 1800-talet möjliggjorde produktiv verksamhet i stor skala.

Det står också klart att även de fattiga har fått det mycket bättre, absolut sett och över tiden, i de marknadsekonomiska systemen. Marknadsekonomin har förvisso

förmåga att berika vissa enskilda individer, t ex entreprenörer som Ingvar Kamprad och Bill Gates, men den viktiga poängen är att den också har en unik förmåga att förbättra situationen för folk i allmänhet.

Socialism och kleptokrati däremot, berikar vissa – ofta utan koppling till deras produktivitet – men lämnar den stora massan människor fattig.

INTRESSEGRUPPERS INFLYTANDE

Utifrån detta skulle man kanske förvänta sig att alla skulle förespråka mer ekonomisk frihet: lägre skatter, mindre omfördelning, mindre regleringar, färre handelshinder o s v. Men trots allt består och förespråkas mycket av ekonomisk ofrihet, t ex i form av EU:s handelshinder och krav på att reglera och beskatta internationella kapitalrörelser. Inte sällan beror det på att intressegrupper har ett starkt inflytande över den politiska processen, men man kan också tänka sig att ren okunskap ligger